

SVATÁ TEREZIE OD JEŽÍŠE, *KNIHA ŽIVOTA*

Průvodce četbou

Úvod

Když bereme do rukou *Knihu života* (= *Ž*) svaté Terezie, náš přístup by neměl být jako u člověka, který si chce přečíst danou knihu z pouhého zájmu nebo jednoduše z povinnosti. Musíme si uvědomit, že máme před sebou velmi dobrou knihu, knihu, která vtáhne, která vypráví věci, jež nějakým způsobem vnímáme jako své. Co je v ní vyprávěno, je jakoby přítomno v nás, děje se i nám.

Knihu života může být čtena tímto participativním způsobem, neboť svatá matka Terezie v něm předložila své vlastní osobní dějiny jako cestu zkušenosti pro ostatní. Způsob, jakým ona vedla svůj život, či lépe, jak byl její život veden, je vhodným průvodcem pro vnitřní dobrodružství, které nás vede k plnému setkání s Bohem. Ona to říká výslovně, když tvrdí, že jejím úmyslem je psát, „aby navnadila duše k velmi vznešenému dobru“ (*Ž* 18,8).

Toto spontánní Tereziino vyznání nám nabízí klíč k četbě, který nás může vést v našem přístupu ke *Knize života* i ke všem ostatním jejím spisům: svatá Terezie je zprostředkovatelkou živé Přítomnosti, přítomnosti Boha. Je schopna navodit osobní setkání nejen mezi sebou a námi, nýbrž i s božským partnerem v rozhovoru, neboť Terezie, pokaždé když mluví o Bohu, mluví o něm v jeho přítomnosti, *coram Deo*, tak, aby byl vidět a projevoval se, jaký je.

Jde tedy o receptivní a zanícenou četbu, odpovídající té, kterou obvykle konal její první vydavatel, fra Luis de León: „A tak pokaždé, když je čtu [= tereziánské spisy], znovu se divím a na mnoha místech se mi zdá, že to, co slyším, není výsledkem lidského úsilí; a nepochybuji, že na mnoha místech v ní promlouval Duch svatý, který jí vedl pero a ruku, světlem, které vrhá na temné věci, a ohněm, který její slova vlévají do srdcí těch, kdo čtou.“¹

Tento dojem, toto přesvědčení, se šíří mezi jejími syny a dcerami: jako karmelitáni jsme zvláštním způsobem povolání nalézat svou pravdu, Pravdu, na stránkách této *Knihy života*.

Mnozí naši bratři a sestry nám výslovně dosvědčili takovouto zkušenost, když vyprávějí vlastní povolání nebo obrácení a představují je jako plod setkání s Terezií a s Ježíšem, Cestou, Pravdou a Životem, prostřednictvím četby jejich děl, zejména *Knihy života* (od Františka od Panny Marie a Tomáše od Ježíše v 16. stol. až po Terezii Benediktu od Kříže ve 20. stol.).

Stanovy bosých karmelitek nám to připomínají: „Zrod naší rodiny v Karmelu a její povolání jsou v nehlubším slova smyslu úzce spojeny s duchovním životem svaté Terezie a jejím charizmatem, zvláště s oněmi mystickými milostmi, díky nimž byla vedena k tomu, aby reformovala Karmel“ (č. 5; srov. také č. 4 Stanovy bosých karmelitek).

A chceme-li, aby naše četba byla opravdu plodná, nezapomínejme na to, co nám říká náš otec generál v předmluvě k dokumentu generální kapituly *Pro vás jsem se narodila*: „Jakmile otevřeme svazek děl svaté Terezie, narazíme na zvláštní úvod *Knihy života*, v němž dává čtenáři výstrahu, aby nezapomínal na temná zákoutí vlastní osoby, o kterých jí není dovoleno mluvit, neboť má psát pouze o svém způsobu modlitby a o milostech, které přijala. Toto prohlášení, které vybočuje ze zaběhnutého hagiografického schématu, nás přivádí k autentickému křesťanskému životu, prožívanému jako stálé obrácení. Píše-li Terezie toto, pak je to právě proto, aby se nikdo necítil vyloučený z možnosti projít stejnou cestu a přijmout stejné milosti, které byly dány jí samotné. Avšak v případě, že se mezi námi a Terezií od Ježíše, mezi naší pravdou a její pravdou, tyčí hradba stereotypů, které, více než historické pravdě o Terezii, odpovídají jistým hagiografickým schématům nebo jisté spirituální teologii, naslouchání jejím slovům se pro nás nebude moci stát zdrojem spásné obnovy, a vystavíme se riziku, že se změní v pouhé zbožné

¹ FRA LUIS DE LEÓN, úvodní dopis k *Los libros de la Madre Teresa de Jesús*, Guillermo Foquel, Salamanca 1588 (text byl znovu publikován in: *Libro de la vida*, Madrid: BAC, 2001, s. 332).

cvičení, z kterého v nejlepším případě budou moci vzejít úvahy moralizujícího či spiritualizujícího typu.

1. Živá kniha

Tato *živá kniha* je prvním dílem světice a nemá vlastní autentický titul. Byli to až knihovníci z El Escorialu, kteří na první stránku napsali, co bylo předáváno až k nám.

Ze všech jejích děl je *Kniha života* nejrozsáhlejší a svatá Terezie v něm dozrává do spisovatelky. Jedná se, kromě toho, o spis hluboký, překvapivý, o autentický projev její duše, do té míry, že ji ona sama nazve: „má duše“ (dopis doni Luise de la Cerda z 23. června 1568, č. 3; srov. Ž 16,6; doslov,4).

Svatá Terezie se v této knize systematicky pokusila – poprvé v dějinách myšlení a literatury – přenést na stránky celost své osoby, do té míry, že literární kritikové považují *Knihu života* za nejosobnější knihu španělské produkce.

A to proto, že se svatá Terezie nesnaží jednoduše napsat autobiografii, nýbrž převyprávět čtenáři svůj život jako *dějiny spásy*, jako prostor setkání s Bohem. Světice nám vypráví o způsobu, jakým se Bůh stává protagonistou jejího života tím, že *na ni čeká* (srov. Ž, předmluva) a že ji trpělivě přetváří. Kniha proto vypráví o Božím zásahu do života ženy, kterou je Terezie od Ježíše, s úmyslem zaujmout, povzbudit čtenáře, aby se uvedl do příznivé situace, v níž by se Bůh mohl stát protagonistou i jeho života.

Třebaže bylo dílo napsáno v různých obdobích (1562-1565), je velmi promyšlené a s jasnou strukturou, kde se líčení životopisných údajů střídá s výkladem naukového charakteru. Tato rytmizace mezi narativním a didaktickým aspektem je velmi jedinečnou charakteristikou spisovatelky a obecným svérázem všech jejích spisů. Ona, která je výjimečnou vypravěčkou, se neomezuje jen na to, aby nám předala kronikářské údaje, ale vzhledem k tomu, že je nesena nezadržitelným komunikačním úsilím, dává přednost vykonávání úlohy duchovní vůdkyně, a to tak, že ze životopisného líčení činí platformu pro naukový výklad, přičemž si víc hledí toho, aby její slova byla přijímána, než aby se na ně odpovídalo.

2. Struktura knihy

Kniha je vystavěna ze 40 kapitol, které lze rozdělit do pěti tematicky odlišných částí:

Část I.: Zahrnuje kapitoly 1-9, ve kterých svatá Terezie načrtává autobiografický portrét čtyřiceti let života: od dětství až po událost, která stojí u základu její mystické zkušenosti. V průběhu líčení to vypadá, jako by se Terezie „zdvojila“ do dvou postav: vypravěčky a postavy. Jako vypravěčka má v rukou vlastní perspektivu, kterou uplatňuje, když píše, zatímco postava vystupuje a koná podle toho, jak věci nahlížela a prožívala samotná Terezie, když se děly vyprávěné události. Tato část dramaticky roste a čtenář vnímá, jak je vtahován do děje, až světice dospívá k líčení příběhu obrácení, které svatá Terezie označuje za klíčovou událost svého života, jež dělí její existenci na to, co bylo předtím, a na to, co je potom.

Část II.: Po 10. kapitole, která znamená určitý přechod, spisovatelka detailně vykládá v kapitolách 11-22 čtyři stupně modlitby s pomocí alegorického obrazu: čtyři způsoby zalévání zahrady odpovídají meditativní modlitbě (kap. 11-13), modlitbě vlitého usebrání a klidu (kap. 14-15), modlitbě spánku mohutností (kap. 16-17) a modlitbě sjednocení (kap. 18-21). Kapitola 22 shrnuje a korunuje celý duchovní itinerář pojednáním o nenahraditelném prostřednictví Ježíše Krista, „od něhož nám přicházejí všechna dobra“ (Ž 22,7). Tato část nás připravuje na to, abychom lépe pochopili nový život, který Terezie zakouší od chvíle vstupu do mystické zkušenosti.

Část III.: V kapitolách 23-31 se autorka vrací k autobiografickému líčení, avšak ne stejným způsobem jako v první části. Nyní se odstup, o kterém byla řeč, mezi vyprávěčkou a postavou stává stále nevýraznějším, přičemž obě procházejí proměnou identity, která je od samého počátku ohlašována obdobnými způsoby a zkušenostmi jako u sv. Pavla: „Odtud začíná nová kniha, chci říci, nový život, neboť ten, který jsem až dosud popisovala, byl můj, (zatímco) ten, který jsem prožívala od chvíle, kdy jsem začala mluvit o modlitbě, patří Bohu, který žije ve mně“ (Ž 23,1).

Část IV.: Čtvrtá část se nachází od kapitoly 32 do kapitoly 36, kde, jak se zdá, odbočila světice při vyprávění o svém životě kvůli vnějším událostem: založení Kláštera sv. Josefa v Avile. Avšak událost a její popis jsou, podle autorky, plodem toho, co bylo vyprávěno předtím, plodem a účinkem její mystické zkušenosti, která se stala pramenem života pro ostatní. Její osobní *dějiny spásy* se prolínají s *Dějiny Spásy*, a svatá Terezie se spolu se skupinkou prvních učednic připravuje u sv. Josefa sloužit Kristu a jeho církvi. Obdržené milosti se tak projevují ne jako osobní výsada, z níž se má člověk těšit sám, nýbrž jako církevní dar, ze kterého mohou mít užitek všichni.

Část V.: Je tvořena závěrečnými kapitolami *Knihy Života* (kap. 37-40), ve kterých se svatá Terezie, povzbuzena otcem Garcíou de Toledo, vrací k autobiografickému líčení, aby doplnila třetí částí to, co aktuálně prožívá. V kontrastu s bývalými strachy a obavami se zde projevuje pocit klidu a vnitřní jistoty, která vede světici, aby vyprávěla nové zkušenosti s absolutním přesvědčením.

3. Podněty k prohloubení četby těchto částí

Část I.: Terezie k nám mluví o sobě, a to velmi pravdivě: o své rodině, o svém dětství, dospívání, prvním povolání, o setkání s karmelitánským životem, atd. Především k nám však svatá Terezie mluví o Bohu, o jeho působení v ní, o Bohu dynamickém a aktivním, který nezanedbá nic z toho, čeho je zapotřebí k uskutečnění jeho touhy přiblížit se člověku, sklonit se k němu, sdílet s ním život a přetvořit jej, a to navzdory jakékoli krizi. Motivována svou osobní zkušeností nás Terezie učí, že Bůh je pozitivní přítomností, která mění osobu k lepšímu, rozněcuje dobré touhy a odpouští její hříchy.

Aby ještě jasněji ukázala velikost Boží a jeho nevyčerpatelnou touhu přetvořit osobu, Terezie nám líčí sebe samu jako nevděčnou, odporující Božímu působení. Nejedná se ovšem o pesimistickou nebo negativní vizi lidské osoby; svatá Terezie chce pouze ozřejmit nedostupný aspekt Boží iniciativy a přivést nás k tomu, abychom viděli, že Boží působení nezávisí na našich zásluhách, třebaže si váží našich dobrých úmyslů, nýbrž pouze a výlučně na jeho milosrdenství.

Část II.: Modlitba je prostorem privilegovaného setkání mezi Bohem a lidskou osobou, ve kterém se uskutečňuje *zážrak* přetvoření. Bůh si sedá za jeden stůl s člověkem, rád se s lidmi prochází, aby jim sdělil svou vlastní přirozenost. Ze strany člověka to vyžaduje, zvláště v rámci modlitby, odpoutaný a láskyplný postoj. Modlitba není cvičením, ve kterém hledáme sebe samé, kde chceme nalézt duchovní útěchy, nýbrž je otevřenou branou Božímu působení, jeho rytmu a ne našemu, dává nám stále víc poznávat jeho přátelství a jeho lásku, tím, že Bůh bere do svých rukou otěže našeho života. Ježíš Kristus sehrává se svým svatým lidstvem v tomto procesu nezastupitelnou úlohu: v něm jsme spaseni a skrze něj nám Bůh udílí všechny milosti, nezbytné pro naše přetvoření k jeho obrazu; opustit jej znamená jednoduše zabránit možnosti jakéhokoli duchovního pokroku.

Část III.: V této části se Bůh stává ještě více protagonistou Tereziina života, který je od nynějška *novým životem*. Do té míry, že osoba, jak se to stalo samotné světici, může být překvapena,

že nachází Boha tak blízko, tak zamilovaného, který ustavičně udílí milosti duši, kterou miluje. Když se tato tak velká láska prosazuje, pochybnosti ustávají a člověk se může pohybovat v souladu s Bohem, který se stává středem, kořenem a jediným cílem lidského života. Milosti, které Terezie obdržela (vidění, slyšení, atd.), byť jsou důležité, přesto nejsou podstatným aspektem mystické zkušenosti. Podstatným je nauka, kterou je z nich možné vyzískat, růst ve zkušenosti společenství s Bohem, který je blízko a miluje člověka. Terezie nám zanechává důkazy o plodech svých mystických zkušeností: osobní bohatství, morální proměna, růst v lásce k Bohu a k bližním, pokora, odmítání zla, atd. Kromě tohoto panoramatu, velmi bohatého na milosti a dary, vystupují také zkoušky, pokušení, odmítání, nepochopení a tvrdost. Dokonalost nelze získat zakrátko a ani cesta, která k ní vede, není bez vnějších i vnitřních těžkostí. Svěťice především žádá, abychom si dávali pozor na skleslost, kterou může způsobovat naše vlastní slabost: není jiného východiska než důvěřovat v Pána a mít trpělivost se sebou; nenamáhat se zbytečně, nýbrž důvěřovat Pánu, vytrvat v modlitbě, dělat to, čeho je kdo schopen, až po konkretizaci tužeb.

Část IV.: Od Boha nepochází nic, co by sloužilo k dobru pouze jediné osobě. Jsme součástí celého lidského společenství a jsme součástí církve, která je umístěna doprostřed tohoto společenství jako světlo, které osvětluje, jako město položené na vrcholku hory. Jsme kvasem pro společnost, která riskuje, že se k Bohu obrátí zády. Zkušenost svaté Terezie, která nás povzbuzuje, abychom ji také přijali za svou, je ta, že všechny mystické milosti, které dostáváme, jsou určeny ostatním, jsou pro lidstvo a církev. Bůh zasahuje do dějin *spásným dotekem* prostřednictvím Tereziiny osoby, tím, že ji povzbuzuje, aby založila klášter sv. Josefa. Stejným způsobem se chová Bůh k nám, aby nás vybídl ponechat stranou jakýkoli osobní plán a obejmout jeho jménem také to, co se nám jeví jako zcela nepochopitelné.

Část V.: Jako společenství kontemplujeme spolu se svatou Terezií veliké věci, vykonané Bohem, který dává vznik stále novým prostorům modlitby, chudoby a bratrství/sesterství. Pozorujme svou komunitu a snažme se ji budovat k obrazu tereziánského snu, uskutečněného u sv. Josefa. Svatá matka nás volá, *abychom si pospíšili k jeho Majestátu*, a tak aby se v nás uskutečnily *zázraky*, podobné těm, které se staly prostřednictvím svaté Terezie a o nichž nám zanechala svědectví v této *Knize života*: „Takovýto život vedu nyní. A vy, můj pane a otče [= o. García de Toledo], prostě Boha, aby mě buďto povolal k sobě nebo aby mi dal způsob, jak mu sloužit“ (Ž 40,23).